

Engler Ágnes, Markos Valéria és Dusa Ágnes

A gyermekek élete a COVID-19 járvány alatt

Betekintő

A járvány első hullámát követően megkérdezett tanulók több mint háromnegyedének hiányzott az iskola a távolléti oktatás alatt. A gyermekek közel fele érezte nagyon jól magát otthon a karantén ideje alatt, szintén ennyien számoltak be nagyon jó hangulatról. Az eredmények alapján elmondható, hogy a családi kapcsolatok erőssége sokkal inkább meghatározta a karanténidőszak megítélését, mint a lakáskörülmények: minél jobb a kapcsolat a szülőkkel és a testvérekkel, annál pozitívabban élték meg a bezártságot a válaszadó gyermekek. A különböző mértékben kvalifikált szülők egyaránt komoly erőfeszítéseket tettek a személyes segítségnyújtásban, valamint a szükséges eszközök biztosításában is.

Bevezető

2020 márciusa és júniusa között, a járványhelyzet első hulláma idején, az oktatás az online térbe helyeződött át. Az oktatás szereplői közül az otthoni tanulásra való átállás nemcsak a pedagógusokat állította új megpróbáltatások elé, hanem a tanulókat és a szülőket is.

A gyermekek számára új kihívást teremtett a távolléti oktatás, új készségek és képességek, valamint új tanulási módszerek kerültek előtérbe, minde mellett a szociális kapcsolatok (barátok, osztálytársak) hiányával is meg kellett küzdeniük. A szülők is jelentősen bevonódtak az általános iskolás korú gyermekek tanulásába és tanításába. Azon túl, hogy a technikai feltételeket meg kellett teremteniük a gyermekek számára és gondoskodniuk

kellett a gyermek állandó felügyeletéről, gyakran a tananyag elsajátításában is segíteniük kellett őket, és az órákra való felkészülésüket is nyomon kellett követniük.

Kutatásunkban az Erzsébet-táborokban résztvevő, általános iskolás korú gyermekek körében mértük fel, hogy 2020 nyarán az első hullámra visszatekintve milyennek ítélik meg a járványhelyzet alatti életüket, beleértve a digitális tanulást, a családi és baráti kapcsolataikat és az otthon töltött időszakot. Vizsgálatunkban arra keressük a választ, hogy a karantén időszaka alatt milyen lelkiállapot jellemezte a gyermekeket, illetve a pozitív lelkiállapotot milyen tényezők befolyásolhatják.

A járvány lehetséges hatásai a családi életre

Tanulmányunkban a vilá járvány első hullámára koncentrálunk. Ebben az időszakban viszonylag kevés kutatási eredmény látott napvilágot, a vizsgálatok nagy része a második vagy a harmadik hullámban realizálódott.

Székely és munkatársai (2020) vonatkozó kutatási eredményei rávilágítanak arra, hogy a járvány alatti bizonytalanság érzése és a jövőtől való félelem okozta a legnagyobb problémát a családoknak.

A megváltozott helyzet hatással van a gyermek érzelmi állapotára, viselkedésére, tanulmányaira. A szerzők emellett felhívják a figyelmet a vírus várhatóan hosszú távú pszichikai hatásaira. A szülők a távoktatás ideje alatti legjellemzőbb problémaként a testmozgás és a közösség hiányát említették. Míg a családi kapcsolatok esetén javulásról számoltak be a megkérdezettek, addig a szociális kapcsolatok, a testi és fizikai életminő-

ség kapcsán romlást tapasztaltak (Székely et al. 2020). Thékes (2020) kutatása szerint a válaszadók fele valamennyire, harmada eléggé negatívan élte meg az első karanténban bekövetkezett digitális oktatást. Proháczik (2020) az alsó tagozatos gyermekeket nevelő szülők körében mért magasabb leterheltséget, különösen az alacsonyabb digitális kompetenciájú szülők esetében. Engler (2020) eredményei szerint a szülők iskolai végzettsége, a település típusa és a régió meglepő módon nem mutatott szignifikáns eltérést, egyedül a gyermekszámnak volt befolyásoló ereje: minél több gyermeket nevel valaki, annál nagyobb nehézségeket okozott az oktatási intézmények bezárása a szülők számára. Török és munkatársai (2020) három szülőtypust körvonalaztak az első hullám idején: az „aktív-iskola-konform szülők” minden tekintetben megfeletek az oktatási intézmények elvárásainak, kontrollált tanulási környezetet biztosítottak; a „passzív-iskola-konform szülők” együttműködtek a pedagógusokkal, de a legszükségesebb mértékig; az „iskola-non-konform szülők” nem mutattak támogató hozzáállást. Barató és munkatársai (2020) kutatásukban a koronavírus-járvány magyarországi megjelenésének elején, 2020 áprilisában végzett, országos kérdőíves felmérésre támaszkodva azt állapították meg, hogy a szigorú intézkedések (távoktatás elren-

delése, bezárások, kijárási korlátozás stb.), az egészségügyi félelmek és munkaerőpiaci bizonytalanságok ellenére a korlátozásokat elfogadták az emberek. Ezek közé tartozott a digitális köznevelés is, mely bevezetésével a válaszadók több mint fele egyetértett, s csupán 10% volt az azt elutasítók aránya. A válaszadók az áprilisi időszakot alapvetően jó közérzettel éltek meg, sőt, a gyermekek és a házasok jobb lelkiállapotról számoltak be. A családtagok közötti kapcsolat a válaszadók jelentős többségénél nem változott, viszont a gyermeket tervező párok és a férfiak is nagyobb arányban számoltak be javulásról.

Több brit kutatás szerint a családon belüli kapcsolatok – az előzetes félelmekkel ellentétben – nem romlottak meg jelentősen. Sőt, a Perelli-Harris és Walzenbach (2020) kutatópáros által elemzett, az első hullám során felvett nagymintás felmérés adatai alapján a szülő-gyermek kapcsolatok negyede még erősödött is a lezárások alatt, ez különösen igaz volt akkor, ha a válaszadó szülő otthonról tudott dolgozni. Benson és McKay (2020) longitudinális adatokat vizsgálva azt találták, hogy a házasságokat is megerősítette a vírushelyzet: kétszer akkora volt a házasságuk javulásáról beszámoló aránya, mint azoké, akiknek megromlott a kapcsolata a házastársával.

A kutatásról

A tanulmány alapját képező kutatás az Erzsébet a Kárpát-medencei Gyermekekért Alapítvány és a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért együttműködésével készült 2020 júniusa és szeptembere között. A kutatás célcsoportja az Erzsébet-tábor programban részt vevő 6-16 éves gyermekek voltak. A rövid kérdőívben feltett kérdések elsősorban a koronavírus-járvány első hullámának megélésére vonatkoztak, felmérve a karanténhelyzetet, a távolléti oktatást, a családi kapcsolatokat.

A kérdőívek az ország minden táborhelyszínére eljutottak, azonban a kutatásban való részvétel a társadalomtudományi kutatások etikai és módszertani eljárásainak megfelelően önkéntes és anonim volt. A kutatás korlátjaként említhető a kiskorú válaszadók átlagosnál gyakoribb válaszhiánya. Az Erzsébet-tábor mindegy 80 000 diák táboroztatását tette lehetővé 2020 nyarán, az értékelhető

kérdőívek száma 37 974. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2019/20-as tanévre vonatkozó adatai alapján az alapfokú oktatásban részt vevő tanulók száma a tanévben 724.000 fő volt, így a kutatásban az általános iskolás gyermekek 5,2 százalékát érték el. Mivel az Erzsébet-táborokban való részvétel során előnyt élveznek a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók, így a kutatás nem reprezentálja az általános iskolás korú diákokat országos szinten. A mintában felülreprezentáltak a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei és a Hajdú-Bihar megyei tanulók, az itt élő iskoláskorúak több mint 10%-a került a mintába. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a budapesti kerületekből a válaszadók eltérő arányban jelentek meg, így az elemzés során használt Budapest változó nem reprezentálja a fővárosi válaszadók véleményét.

A minta jellemzői

A kérdőívet kitöltők között a fiúk és lányok aránya közel hasonló, átlagéletkoruk 9,81 év. A legfiatalabb válaszadó 6 éves, a legidősebb 16 éves volt, dominánsan a 7-11 év közötti korosztály jelent meg. Legnagyobb arányban azok a tanulók töltötték ki a kérdőívet, akik az elmúlt tanévben 2. osztályosok voltak.

A gyermekek családi hátterét a szülők iskolázottsága és munkaerőpiaci státusza szerint körvonalaztuk. A válaszadó gyermekek túlnyomó többségének mindkét szülője dolgozik, ötödüknek csak az édesapja, míg 6,3%-nak csak az édesanyja. A szülők

iskolázottságát nehezebb volt felmérni, mert azt a táborozó gyermekek majdnem fele nem tudta megnevezni. A szülők iskolai végzettségét tudó gyermekek válaszai alapján az anyák több mint ötöde diplomás, hatoda érettségizett, hetedének általános iskolai végzettsége van, legkisebb arányban pedig szakmunkás végzettségű anyák voltak. Az apákat tekintve az érettségizett és szakmunkás végzettséggel rendelkezők voltak legmagasabb (és hasonló) arányban, kicsit kevesebben a legfeljebb általános iskolai végzettségűek és legkevesebben a diplomás apák.

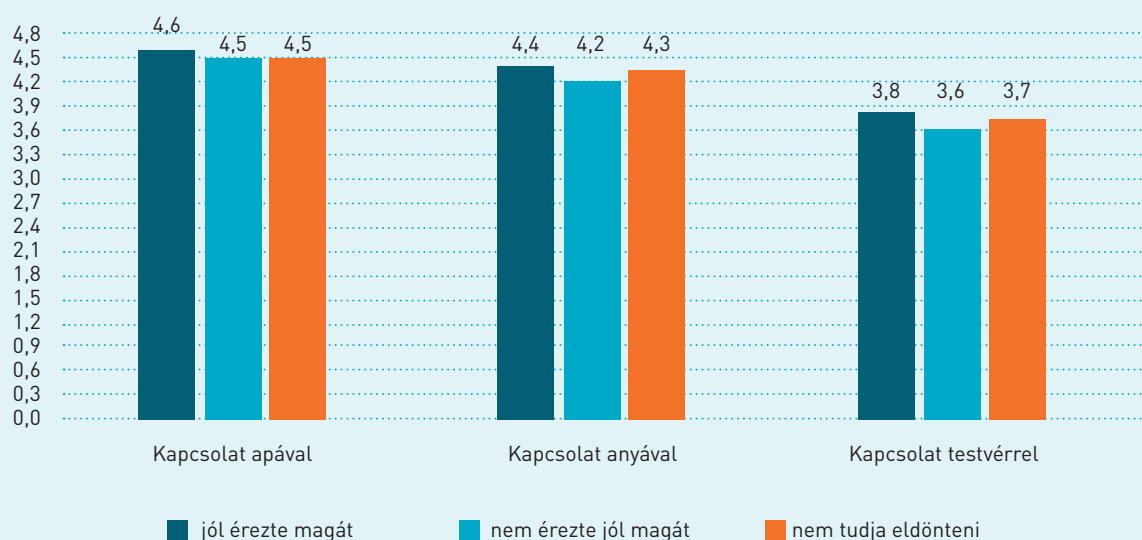
Gyermekek és családjaik a járvány első hulláma idején

A kutatás eredményei szerint elmondható, hogy általánosságban a gyermekek közel kétharmada (72%-a) jól érezte magát otthon. Elmondásuk szerint a családok 80,2%-ában jó volt a hangulat, 8,9% nyilatkozott rossz hangulatról. Tízből kilenc gyermek hiányolta az osztálytársait, minden nyolcadik a tanárai után is vágyott.

A családtaggal való kapcsolat jelentősen befolyásolta a karanténidőszak megítélését: minél

erősebb a családtaggal való kapcsolat, annál kedvezőbbnek ítélte meg az otthon töltött időszakot a gyermek. Ez az összefüggés az anyáknál is megmutatkozik, de az apáknál és a testvér esetében még jelentősebb mértékű (1. ábra). Ez arra enged következtetni, hogy a jól működő családi kapcsolatok krízishelyzet idején is nagyobb biztonságot jelentenek, illetve a megváltozott helyzet értékelése inkább a belső viszonyok függvénye.

1. ábra: A karantén otthoni megélése családtaggal való kapcsolat erőssége szerint, százalék (N=36 714, p=0,000)
Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermek kérdőív

A különböző kapcsolatok minőségét mérve arra kértük a válaszadó gyermekeket, hogy ötfokú skálán értékeljék, milyen a kapcsolatuk a családtagjaikkal (a megadott ötfokú skálán az egyes jelentette a nagyon rossz kapcsolatot és az ötös a nagyon jót). (1. táblázat) Az anyával való kapcsolat mutatkozott a legerősebbnek, amelyet a barátok követtek. A barátok „beékelődése” a családtagok közé magyarázható a karanténhelyzettel is, amelyben a család mindennapos jelenléte mellett az osztálytársak, barátok tartós távollétét is eredményezte. A teljes mintában az apával való kapcsolat a negyedik helyre szorult, de a teljes családban élőknel az anya értékeihez közelít. A nagyszülőket nélkülöző időszak a távolsági kapcsolattartást megerősíthette (telefon, internet), amely láthatóan nem gyengítette az intergenerációs kötődést.

A gyermekek örömeiket, bánatukat leginkább a szüleiknek mesélték el, és tőlük kértek tanácsot is (nagyobb arányban az anyáktól). A különböző élethelyezetek megosztásában, a segítségkérésben a sorban a testvérek, majd a nagyszülők következnek. Mint említettük, a megkérdezettek közel kétharmada nagyon jól élte meg a vizsgált időszakot. 14%-uk azonban nemmel felelt (mintegy tizedük nem válaszolt). A mintából leválogattuk azokat a válaszadókat, akik nem jól élték meg ezt az időszakot, és néhány szempontból összevetettük őket a minta egészével. A továbbiakban az összehasonlításban markánsan eltérő különbségekre világítunk rá.

A karantén időszaka alatt az otthonlétet nehezen megélők között többen élnek városban, mint faluban. A teljes mintában 65,5%-uknak van saját

1. táblázat: Milyen a kapcsolatod az alábbi személyekkel? (N=37 974) Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermekek kérdőív

Milyen a kapcsolatod....	Átlag	Elemsszám
anyukáddal	4,71	33,091
barátaiddal	4,63	33,937
nagymamáddal	4,52	32,419
apukáddal	4,48	34,112
nagypapáddal	4,43	28,970
testvéreiddal	4,32	30,544

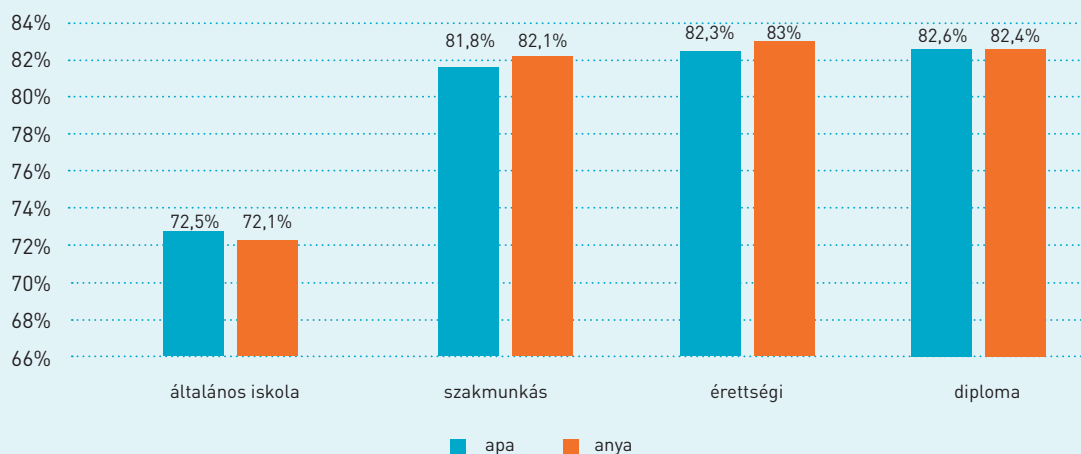
szobája, a bezártságot nehezen viselők esetében 59,5%-uknak. Az együttélő családtagok között valamennyivel több nem vérszerinti apát (anya új társát) találunk az otthoni időszakot nehezebben megélt gyermekek otthonában (9,2%, minta egészében 8,7%). A vizsgált almintában az általános otthonlétre kapott átlagérték (ötfokú skálán) 3,8, míg a teljes mintában 4,2. Ez azt jelzi, hogy akik a karantén alatt rosszul érezték magukat odahaza, azok általában is rosszabbul érzik magukat otthon, mint a minta egésze. Ezt támasztja alá, hogy a megkérdezett összes gyermek 80%-a naponta nevet, ehhez képest a vizsgált almintába tartozó gyermekeknek 67%-a.

Digitális oktatás, otthoni tanulás

A gyermekek nagy többségének (91%) a családja tudott segíteni az otthoni tanulásban, ugyanennyi százalékuk nyilatkozott úgy, hogy rendelkezésre álltak a megfelelő technikai eszközök a digitális oktatás idején. A tanulók kétharmada megértette a tananyagot, 70%-ának pedig jobb lett a bizonyítványa, mint az előző félévben.

Az iskolai végzettség emelkedésével némileg növekedett az otthoni segítség mértéke, de az általános iskolát végzettek kivételével az arányok a vártnál sokkal kisebb eltérést mutatnak. Érdeemes megfigyelni, hogy az érettségizetteket kivéve az apák között valamivel többen voltak, akik inkább együtt tanultak a gyermekkel (2. ábra).

2. ábra: Az otthoni tanulás segítése a szülők iskolai végzettsége szerint, százalék (N=35 604, p=0,000)
Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermek kérdőív

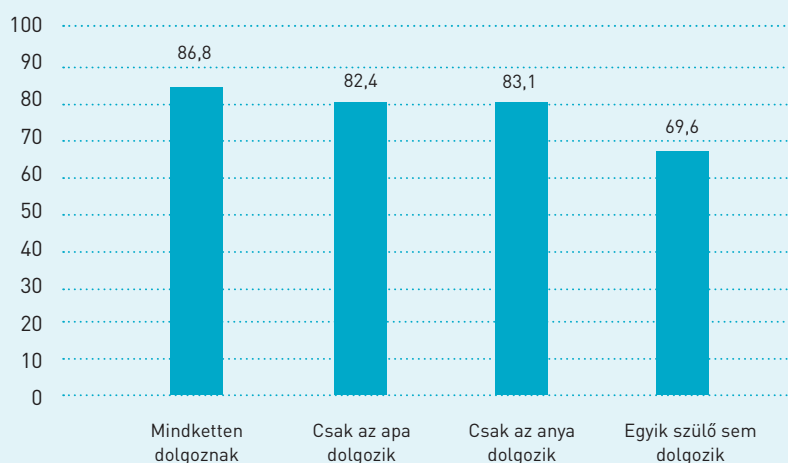

A tanulásban történő segítségnyújtás lehetősége a képzettségen kívül természetesen sok tényező függvénye. A kutatásban feltett kérdések alapján vizsgálhatók továbbá a településtípus, a munkaviszony és a család nagysága szerinti körülmények. Leginkább a megyeszékhelyen és városban élők számoltak be családi segítségről (79-80%), érdekes módon a fővárosiak és falusiak esetében hasonló mértékben (75-76%). Feltételezhetnénk, hogy az otthon lévő szülők nagyobb mértékben járulnak hozzá a gyermek iskolai felzárkózásához, de a gazdasági inaktivitás nem eredményezett aktívabb bevonódást. A legnagyobb mértékben a kétkeresős családokban segítettek a szülők a gyermekeiknek

a távolsági oktatásban (80%-uk), kevéssel maradnak le az egy keresetből élők (77%).

A személyi segítségnyújtás mellett komoly szerepe volt az otthoni technikai feltételeknek a tanulás folyamatában. A lakóhely szerint elmondható, hogy legnagyobb arányban a megyeszékhelyen élők rendelkeztek ezekkel az eszközökkel (87%), őket követik a városokban élők (84%). A főváros azon kerületeiben, ahonnan választó gyermekek kerültek ki, az ellátottság 82%-os, amely megegyezik a falvakban élőkével. A szülők munkaerőpiaci helyzetével szintén összefüggést látunk, ugyanakkor még az inaktív szülőknek a 70%-a is biztosította az eszközöket (3. ábra).

3. ábra: Az otthoni tanuláshoz szükséges eszközök rendelkezésre állása a szülők gazdasági állása szerint, százalék (N=29 830, p=0,000)
Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermek kérdőív

Összegzés

Tanulmányunkban annak megvizsgálására tettünk kísérletet, hogy feltérképezzük, hogyan élték meg az általános iskolás gyermekek a karanténidőszakot a koronavírus-járvány első hullámának idején. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy a családtagokkal való jól működő kapcsolat a krízishelyzet idején is nagyobb biztonságot jelent a gyermekek számára: minél erősebb a gyermek és a családtagok közötti kötelék, annál kedvezőbbnek ítélte meg az otthon töltött időszakot. Legszorosabb kapcsolatot jellemzően az anyával ápolnak a gyermekek, örömeiket, bánatukat leginkább nekik mesélik el, és tőlük kérnek szükség esetén tanácsot és segítséget.

A gyermekek hetede saját bevallása szerint nem élte meg jól az otthon töltött időszakot. Többségük városban él, és többen vannak közöttük olyanok, akik mozaikcsaládban, jellemzően nem vérsze-

rinti apával élnek. Azok, akik a karanténidőszakot rosszabbnak ítélték meg a többségtől, általánosságban is rosszabbul érzik magukat a mindennapok során.

A gyermekek nagy többségének a családtagjai tudtak segíteni az otthoni tanulásban, és rendelkezésükre álltak a megfelelő technikai eszközök a digitális oktatás idején. A szülői bevonódás a távolléti oktatásba jelentős mértékű volt a szülők iskolai végzettségétől, munkaerőpiaci státuszától és a család lakóhelyétől függetlenül.

Összességében megállapítható, hogy a gyermekek többsége pozitívan élte meg az otthoni karantén első hullámát, a családtagok támaszt és segítséget nyújtottak számukra, nem csak az otthoni tanulásban, de a pozitív érzelmi állapot megőrzésében is. Ehhez a stabil, családi kapcsolatok járultak hozzá leginkább.

Felhasznált irodalom

- Baraté Edina, Fail Ágnes és Szomszéd Orsolya (2020) A koronavírus-járvány első hullámának családokra gyakorolt hatása. *Kapocs Folyóirat*, 2020/3-4. sz. 98-111.
- Benson, Harry and Stephen Mckay (2020) Has lockdown strengthened marriages? <https://marriagefoundation.org.uk/wp-content/uploads/2020/11/MF-paper-Marriages-in-lockdown-FINAL.pdf> (letöltés: 2021. 05. 15.)
- Engler Ágnes (2020) Távolléti oktatás a családok aspektusából. *Civil Szemle, Special Issue 1*. 117-132.
- Perelli-Harris, Brienna and Sandra Walzenbach (2020) How has the Covid-19 crisis impacted parents' relationships with their children? Report paper. http://www.cpc.ac.uk/docs/2020_PB54_How_has_the_Covid-19_crisis_impacted_parents.pdf (letöltés: 2021. 05. 15.)
- Proháczik Ágnes (2020) A tantermi és az on-line oktatás (tanítás és tanulás) összehasonlító elemzése. *Opus et Educatio*, 7. évf. No. 3. sz. 208-219.
- Székely András, Hal Melinda, Herpay Kamilla és Kurimay Tamás (2020) Felmérés a COVID-19 járvány első hullámának társadalmi, fizikai és mentális szubjektív hatásairól. *Kapocs Folyóirat*, 2020/3-4. sz. 112-127.
- Thékes István (2020) COVID-19 vírusjárvány miatti hazai távoktatás digitális megoldásainak elemzése. In: Kozma G. (ed.) *Fejezetek a COVID-19-es távoktatás digitális tapasztalataiból*. Szeged, Gerhardus Kiadó Szeged, pp. 7-17.
- Török Balázs, Harmat László és Nagy Róbert (2020) Az iskola és a család szerepmegosztása a tantermen kívüli oktatás időszakában. In: Engler Ágnes, Rébay Magdolna és Tóth Dorina Anna (szerk.): *Család a nevelés és az oktatás fókuszában*. XX. Országos Neveléstudományi Konferencia. Debrecen, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Debreceni Egyetem BTK Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 315.